

Góra – miejsce prywatnego ocalenia. Region tryński w prozie Petyra Dełczewa

Rafał Mrowiński

Lokalna wspólnota wiejska – w odróżnieniu od społeczności zamieszkujących świat wielkomiejski, który wielokrotnie jawi się jako zbiór przypadkowości i nieregularności – funkcjonuje na podstawie konkretnych, wyraziście sformułowanych zasad, ujawniających się na różnych płaszczyznach kolektywnego życia. Są one tak swoiste dla danego miejsca, że częstokroć (jako ludzie z zewnątrz) mamy trudności z właściwą interpretacją stosunków społecznych panujących w mniejszych miejscowościach czy wsiach. Petyr Dełczew w – jak wskazuje podtytuł – nowelach powstałych na podstawie legend, składających się na (nieprzetłumaczone jeszcze na język polski) zbiór *Balkańska suita* (*Балканска сюита*), a także opowiadaniach zebranych w tomie *Tryńskie opowieści* (*Трънски разкази*) wyraźnie nakreśla specyfikę lokalnego kolorytu, kreując za pomocą słów obraz świata i historii, w których zanurzeni są mieszkańcy okolic miasta Tryn. W niniejszym tekście skupię się głównie na sposobach ukazywania tej przestrzeni przez autora, uwzględniając zwłaszcza deterministyczny wpływ okolicznej przyrody na losy bohaterów.

Mimo bardzo konkretnego odniesienia geograficznego, wyartykułowanego już w tytule prozatorskiego debiutu Petyra Dełczewa, autor w obu omawianych zbiorach koduje diagnozę, którą stawia całemu współczesnemu społeczeństwu, bowiem – jak stwierdza Milena Kirowa – „bohaterowie i ich charaktery obrazują surowy, prymitywny i pierwotny bułgarski świat, zamieszkanym przez ludzi i wilki, ludzi-wilki w sensie alegorycznym”¹. Dokonany przez autora wybór konkretnych gatunków literackich (jak opowiadanie oraz

---

¹M. Киrowa, *Българският роман през първото десетилетие на XXI век: какво се случва с нашия „критически реализъм“?* [w:] *Преходът след 1989 г. в съвременната българска литература. Сборник с докладите от едноименната научна кръгла маса, проведена на 5 ноември 2021 г. в СУ „Св. Климент Охридски“*, zeb. А. Бурова, Б. Минков, С. Димитрова, София 2021, s. 165.

nowela), zakorzenionych w ludowej twórczości oralnej, ustanowienie ludowego legendarium bezpośrednim źródłem inspiracji czy fakt sportretowania wiejskiej społeczności w formie cyklu sprawiają, że lektura *Balkańskiej suity* oraz *Tryńskich opowieści* nasuwa skojarzenia z klasycznymi dziełami literatury bułgarskiej, jak chociażby *Staropłanińskie legendy* (*Старопланински легенди*) Jordana Jowkowaczy *Dzikie opowiadania* (*Диву разкази*) Nikołaja Chajtowa. Delczew lokuje jednak swoje mikrofabuły w miejscu o odmiennym znaczeniu kulturowym. Temenuga Tenewa zauważa, że „Stara Płanina to emblematiczny topos rodowy, implikujący legendyzację bohaterów”, a część zachodniej Bułgarii, w której leży region Trynu, jest przestrzenią bardziej niejednoznaczną, powiązaną raczej z takimi kategoriami, jak peryferia, pogranicza oraz trudne warunki życia².

Jedną z części *Balkańskiej suity*, konkretnie nowela *Pekina mogiła* (*Пекина могила*), stanowi zapis nieszczęśliwej historii życia Wangiely. W toku prowadzenia biografii dowiadujemy się, że kobieta tkwi w impasie, wynikającym z biedy, niezadowolenia i braku satysfakcji, mimo płomiennej miłości łączącej ją z ukochanym, obiecującym żonie pałac. Deklaracje męża okazują się puste, a jego postępowanie oraz niekontrolowana pogoń za bogactwem skutkują bezwzględnością i przemocą. Mężczyzna dopuszcza się ataku na partnerkę, a ta w odwecie rzuca na niego klątwę. Siła uroku okazuje się jednak zbyt mocna, wskutek czego kobieta traci przytomność. Nieprzewidzianym, tragicznym następstwem tej sytuacji jest również śmierć ich dziecka, które chcąc ocucić matkę, próbuje zaczerpnąć wody z pobliskiej studni, ale do niej wpada i tonie. Mąż – zubożętniały na los rodziny i oślepiiony żądzą zdobycia złota – wyrusza w drogę, po czym najprawdopodobniej zostaje zamordowany przez bandę rozbójników, próbujących odebrać mu część wykopanych skarbów.

Miejszem ucieczki przed złem czającym się w duszach członków tradycyjnej, patriarchalnej społeczności jest tryńska natura. Na jej łonie schronienia szuka również

---

²T. Тенева, *Заклинанията – проклятията на вълчатакръв в сборника „Трънски разкази“ на Петър Делчев*, https://liternet.bg/publish8/tteneva/trynski_razkazi.htm, dostęp: 10.05.2024.

Wangieła, która wskutek wstrząsających doświadczeń postanawia opuścić przestrzeń wsi – co jest jednoznaczne z wystąpieniem ze wspólnoty – oraz ukryć się w otoczeniu przyrody, aby odzyskać spokój i przepracować traumę. W międzyczasie kobieta zdobywa wiedzę na temat różnych ziół, a także sposobów ich zastosowania w leczeniu, wskutek czego zaczyna być postrzegana jako znachorka. Traumatyczne wydarzenia z życia bohaterki, jak również wiedza mieszkańców na temat rzuconego przez nią przekleństwa wpłynęły jednak na zmianę postrzegania tej postaci przez pobratymców, została bowiem uznana za wiedźmę, co ukazuje między innymi następujący fragment:

Leczyła tych i tamtych, ale chłód bił z jej oczu – tak, jakby z grobu wyskoczyła ręka i wszystkich za serce chwyciła. Następnie jej oczy stawały się niczym żar, ale taki, że można byłoby dla całej wsi upiec chleb. Albo całą wieś w popiół obrócić³.

Strach przed naznaczoną wątpliwą etyką duchem kobietą powoduje paraliż w lokalnej społeczności, jednak nie powstrzymuje to ludzi przed zgłaszaniem się do niej po rady w przypadkach beznadziejnych. I choć Dełczew w opowiadaniu *Pekina mogiła* zaznacza, że nikt nie wie, na jakiej podstawie Wangieła zdobyła tak obszerną i podobno skuteczną wiedzę, kobieta jest poszukiwana przez mieszkańców okolicy.

Biorąc jednak pod uwagę treść opowiadania *Spotkanie (Cpeyama)* ze zbioru *Tryńskie opowieści*, można przypuszczać, że droga kobiety była niełatwa i wyboista, ponieważ w tryńskiej naturze – mimo jej urokliwości i malowniczości – czają się również liczne zagrożenia, takie jak chociażby wilki. Fabuła utworu jest skoncentrowana wokół historii lokalnych pasterzy, pracujących w zagrodzie podczas jednej z surowych zim, które nawiedzają region tryński. Sytuacja jest na tyle ekstremalna, że wzmaga instynkt przetrwania we wspomnianym w tekście stadzie wilków. Zwierzęta za dnia prowadzą rozpoznanie, a

---

³ П. Делчев, *Трънски разкази. Балканска сюита*, София 2019, s. 149. Wszystkie przekłady z języków obcych wykonał autor eseju.

pewnej nocy dokonują napadu na gospodarstwo. Pasterze, ponad wszystko ceniący bezpieczeństwo, zdają sobie sprawę z zagrożenia, jednak w obliczu nasilonego ataku są bezradni wobec wilczej ofensywy, której opis kończyomawiane opowiadanie – nie otrzymujemy informacji o żadnych działaniach obronnych ze strony pasterzy. Kwestia ataków wilków stanowi poważne zagrożenie w regionie tryńskim, co zostaje w dosyć ponury sposób ukazane przez Delczewa w *Spotkaniu* poprzez ukazanie losów jednego z psów pasterskich, który ginie podczas ataku dzikich zwierząt:

Ostatni pies został złapany tuż przed wejściem do chaty. Ten walił w drzwi i panicznie skomlał, oczekując pomocy od ludzi, którym tak wiernie służył całe swoje psie życie. [...] Szczątkami nadziei zaczął drapać w kłamkę. I tak zdechł – jako przestraszony, żalony pies, porzucony przez swoich panów⁴.

W żadnym z omówionych tekstów nie otrzymujemy wprost informacji na temat tego, czy tryńskie okoliczności natury potrafią przemienić człowieka, z pewnością jednak mają moc determinowania jego zachowań. Kiedy przyjrzymy się zdjęciom tryńskiego krajobrazu, w tym górskim masywom pokrytym bujną roślinnością, szybko nasunie nam się wniosek, że mogłoby to być miejsce, które potrafi pomóc w odnalezieniu nowych wartości lub dróg, wzbogacających dotychczasowe sposoby postrzegania świata przez jednostkę. Po zapoznaniu się ze specyfiką regionu tryńskiego uznaję za prawdopodobne, że zachwyty nad tym miejscem mogłyby być na tyle głębokie, że miałyby potencjał, by znacząco wpłynąć na życie osoby, która je odkryła.

Gmina Tryn znajduje się w zachodniej części Bułgarii, a miasto Tryn – wyznaczające centrum regionu – znajduje się około 71 kilometrów od stolicy. Przynależy do okręgu Pernik i jest środowiskiem górskim. Najbardziej charakterystycznymi szczytami regionu są Biło oraz Ruj, oba przekraczające wysokość 1700 metrów nad poziomem morza. Za najbardziej

---

⁴ П. Делчев, *Трънски разкази*. София 2013, s. 47.

malowniczy punkt gminy Tryn można uznać chociażby, znajdujący się niecałe cztery kilometry od miasta, wąwóz Tryński (*Трънско ждрело*), który odznacza się wyjątkowością układu przestrzennego. Struktura formacji skalnych tworzących wąwóz przypomina dwie osobne postaci lub charaktery, majestat kamiennych elementów przywodzi zaś na myśl wieczystą trwałość, fundament. Fotogeniczność tego miejsca i wrażenie wzniosłości, które ono wywołuje stanowią gwarancję przyciągnięcia turystów nie tylko krajowych, lecz także zagranicznych, poszukujących wytchnienia oraz doświadczenia dzikości natury.

Innym przykładem punktu orientacyjnego w tryńskim krajobrazie jest skalny kompleks kultowy Carewa Cyrkwa (*Царева църква*) z wkutymi w skale cerkwią i mnisią celą. Wśród innych przykładów przyrodniczych skarbów regionu tryńskiego wymienić należy także wąwóz Jabłaniszki (*Ябланишко ждрело*), wąwóz Poganowski (*Погановско ждрело*) czy wodospad Wrabczański (*Врабчански водопад*). Wszystkie te miejsca charakteryzują się niezwykłą malowniczością, a szczególnie wąwóz Jabłaniszki, który mógłby być wręcz planem zdjęciowym niejednego filmu przygodowego. Oprócz wspomnianych szczytów górskich nad okolicą wznosi się, położona na południowy wschód od Trynu, góra Ezdimirska (*Ездимирска планина*).

Choć to miasto Tryn, którego populacja przewyższa dwa tysiące mieszkańców, stanowi centrum gminy, na cały region składają się również inne miejscowości. W okolicy, niecałe osiem kilometrów od Tryn, znajduje się Studen Izvor (*Студен Извор*) – wieś o historii powiązanej z bułgarską kulturą kulinarną, gdzie znajduje się muzeum jogurtu (*кисело мляко*), otwarte w czerwcu 2007 roku. Jest to ważna instytucja, honorująca i edukująca odwiedzających na temat historii, produkcji i kulturowego znaczenia tego emblematicznego dla Bułgarii produktu. To właśnie w tej wsi urodził się bowiem Stamen Grigorow, mikrobiolog i lekarz, odkrywca bakterii *Lactobacillus bulgaricus*, któremu zawdzięczamy

wiedzę w procesie fermentacji mleka, która umożliwiła późniejsze opracowanie przemysłowego procesu produkcji jogurtu.

Miasto Tryn znajduje się około piętnastu kilometrów od zachodniej granicy oddzielającej Bułgarię od Serbii. Zauważalnym lokalnym budynkiem użyteczności publicznej jest siedziba gminy Tryn, znajdująca się w centrum miasteczka i posiadająca charakterystyczną, stylizowaną elewację. Obok obiektu wzniesiono pomnik upamiętniający ofiary wojny serbsko-bułgarskiej z 1885 roku. Innymi ważnymi punktami miejscowego krajobrazu są chociażby *czytaliszta*, czyli dom kultury im. Gurgi Pindżurowej, okoliczny park, który z pewnością stanowi miejsce spotkań mieszkańców, czy stadion klubu piłkarskiego „FK Erma, Tryn”, grającego w lokalnej lidze okręgowej. Istotnym elementem dziedzictwa kulturowego miasteczka jest skalna kapliczka świętej Petki, znajdująca się w zachodnio-południowej części Trynu, gdzie według przekazów historycznych św. Petka mieszkała przez kilka lat, szukając schronienia.

Spoglądając na miasteczko Tryn i na całą gminę, nie sposób jednak nie odnieść wrażenia, że miejsce to oferuje przede wszystkim możliwość podziwiania skarbów natury. Pokróćce scharakteryzowane powyżej, zwłaszcza przyrodnicze, walory regionu tryńskiego utwierdzają mnie w przekonaniu, że opisana w zbiorze *Balkańska suita* przez Petyra Delczewa, Wangiela mogła odmienić swoje życie dzięki bezpośredniemu obcowaniu z lokalną przyrodą. Malowniczość tego miejsca, a szczególnie wąwozu Tryńskiego, zdecydowanie może nastroić do przewartościowania swoich priorytetów. Miasto Tryn i cała gmina Tryn są idealnym przykładem na to, że góry jako element pejzażu mają potencjał odmienienia życia, mogą stać się przestrzeniami terapeutycznej ucieczki od codzienności lub przynajmniej ułatwiają zrozumienie i przepracowanie problemów. Właśnie dlatego w tytule mojego tekstu określiłem je jako miejsca prywatnego ocalenia.

Bibliografia

Делчев Петър, *Трънски разкази*, София 2013.

Делчев Петър, *Трънски разкази. Балканска сюита*, София 2019.

Кирова Милена, *Българският роман през първото десетилетие на XXI век: какво се случва с нашия „критически реализъм“? [w:] Преходът след 1989 г. в съвременната българска литература. Сборник с докладите от едноименната научна кръгла маса, проведена на 5 ноември 2021 г. в СУ „Св. Климент Охридски“*, зeb. Бурова Ани, Минков Борис, Димитрова Славея, София 2021.

Тенева Теменуга, *Заклинанията – проклятията на вълчата кръв в сборника „Трънски разкази“ на Петър Делчев*, https://litenet.bg/publish8/tteneva/trynski_razkazi.htm, достъп: 10.05.2024.